

Ivo Babić

Lučićeva 10, Trogir

Barokna preinaka samostanske crkve sv. Petra u Trogiru i graditelji iz roda Macanović-Raguseo

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*Predan – *Received* 17. 2. 2016.UDK 7.025.4:726.7(497.5Trogir)
72.071Macanović-Raguseo

Sažetak:

Crkva nekadašnjega ženskog samostana sv. Petra u Trogiru vjerojatno se nalazi na mjestu prijašnje kasnoantičke crkve. Postojeća crkva dobila je svoj barokni izgled u prvoj polovini 18. stoljeća. Veoma je slična župnoj

crkvi u Kaštel Štafiliću koju su gradili članovi obitelji Macanović. Ivanu Ignacijevu i njegovu sinu Ignaciju pripisuje se preinaka crkve sv. Petra.

Ključne riječi: *crkva sv. Petra, Trogir, Ivan i Ignacije Macanović-Raguseo*

Od ženskoga benediktinskog samostana sv. Petra – zapravo samostana sv. Petra i Pavla (*Sanctissimorum Apostolorum Petri et Pauli*) – ostala je crkva sa zvonikom, ostaci nekadašnjeg klaustara s bunarskom krunom ponad cisterne i sasvim preinačene samostanske zgrade. Samostanske zgrade nalazile su se južno od crkve, raspoređene tako da su zajedno s crkvom zatvarale klaustar. U 19. stoljeću nakon što je 1760. godine samostan ukinut (a 1796. je stradao u požaru) nekadašnje samostanske zgrade su preinačene u stambene kuće.¹ Od južnog krila ostao je tek jedan ruševni zid u visini prvog kata.

Postojeća crkva, dvoranskog tipa, prostrana je jednobrodna građevina bez apside. Godina posvete 1759. istaknuta na spomen-natpisu u crkvi moguće je okvirna naznaka za vrijeme kad je crkva dobila postojeće barokno obilježje.² S istočne strane crkve pruža se volumen nekadašnje samostanske zgrade (istočno krilo) u kojoj je u prizemlju, na sjevernoj strani, sakristija, a na južnoj pak pristup zvoniku i nekadašnjim samostanskim prostorijama. Pročelje crkve rastvoreno je reprezentativnim vratima, portalom i velikom prozorskom ružom. Crkva ima dvojna vrata: glavna, na pročelnoj, zapadnoj strani, i pobočna, na sjevernoj strani. Zvonik se diže uz jugoistočnu stranu crkve. Na katu zvonika, iznad crkvenog krova, na punoj zidnoj masi otvoren je na svakoj strani tek po jedan mali uski prozor s tankim, skošenim okvirima, a iznad njih je po jedan kružni okvir s kamenom pločom s otvorom

u obliku četverolista. Katovi su naznačeni na oplošju profiliranim vijencima kosog presjeka. Tek je zadnji kat rastvoren: sa svake strane nalazi se po jedan par lučnih prozora (bifore) iznad kojih su po dva kružna okvira s otvorima u obliku četverolista. Prozori, bifore na zadnjem katu, zatvoreni su drvenim rešetkama koje su trebale zaklanjati redovnice od znatiželjnih pogleda. Tu je odnedavno u tajnosti smješten odašiljač za mobilnu telefoniju. Nad prizmom zvonika diže se izrazito oštra piramida. Sudeći po stilskim obilježjima, crkva i zvonik su gotovo u potpunosti preinačeni u prvoj polovini 18. stoljeća.

U unutrašnjosti, u istočnom dijelu crkve, u prezbiteriju podignutom za visinu dviju stuba nalazi se glavni, kameni oltar. Zid na istočnoj strani, iza glavnog oltara završava vratima: lijeva vode u sakristiju, a desna u zvonik i u samostanske prostorije. Na tom istom zidu, prema unutrašnjosti su tri »prozora« s drvenim rešetkama, koje su skrivale redovnice dok su iza njih, u prostoriji na katu, slušale misu i provirivale u crkvu. Radovi na tim unutrašnjim prozorima nad prezbiterijem i na drugim zahvatima na obnovi samostana 1748. godine bili su povjereni mletačkomu majstoru (*famoso proto*) Alvisu de Pretiju, koji se spominje zajedno sa svojim sinom Nicolottom, a bio je angažiran i na popravku zvonika katedrale.³

Na zapadnom zidu, ponad vrata diže se pjevalište s orguljama unutar baroknoga drvenog kućišta, veoma bogato ukraše-

Dio pročelja crkve sv. Petra u Trogiru
Segment of the front façade, St Peter's church in Trogir

Dio pročelja župne crkve u Kaštel Štafiliću
Segment of the front façade, parish church in Kaštel Štafilić

nog lišćem i figurama anđela. Dva bočna, reprezentativna, mramorna oltara nalaze se sučelice, jedan na sjevernom zidu, drugi na južnom. Strop crkve, izrađen u drvu, također je bogato izrezbaren na način uobičajen u baroknim mletačkim crkvama i palačama. Na bočnom, sjevernom zidu su polukružni otvor (termalni tip prozora) i dva velika pravokutna prozora, na kojima je izvorna željezna rešetka. Istih su oblika i formata prozori na južnome, bočnom zidu (samo jedan pravokutni i jedan polukružni). Na zapadnom zidu je svjetlo ulazilo kroz veliku prozorsku ružu, koju je naknadno zaklonilo kućište orgulja.

Ranokršćanska i ranosrednjovjekovna faza

Položaj postojeće samostanske crkve vjerojatno slijedi tradiciju kulturnog mjesta koja seže u ranokršćansko doba. Na to upućuje i titular – posveta apostolu sv. Petru – te arheološki

nalazi na mjestu nekadašnjeg samostana. Kontinuitet kulturnog mjesta i titulara uobičajen je fenomen kod crkava u urbanim i ruralnim sredinama.⁴ U prostoriji do ulaza u nekadašnji samostan, u zazidanom luku nekadašnjeg klaustera ugrađen je kao spolij kamen s urezanim ranokršćanskim križem. U prizemlju iste zgrade, na mjestu nekadašnjeg samostana nađen je sarkofag koji spominje dekursiona iz grada Drobete (Dacija);⁵ tu je pronađen i poklopac sarkofaga iz ranobizantskog doba, koji spominje cara Konstantina (Konstantina V. ili VI., 741. ili 797. godina).⁶ U malom dvorištu, ruševini, mirini s južne strane nekadašnjeg klaustera, sačuvan je nadvratnik u čijoj je sredini urezan ranokršćanski križ. U blizini, u susjedstvu, istočno, na kući preko ulice uzidan je i jedan ulomak ranokršćanskog križa.⁷ Na sjevernoj strani crkve historičar Ivan Lucić u 17. stoljeću spominje komade vrlo starog zida.⁸ Tog zida više nema. No nasuprot crkvi, na sjevernoj strani ulice, otkriveno je pročelje ranosrednjovjekovne kuće s triforom.⁹

Konzola uz portal crkve sv. Petra u Trogiru
Console at the portal, St Peter's church in Trogir

Konzola uz portal župne crkve u Kaštel Štafiliću
Console at the portal, parish church in Kaštel Štafilić

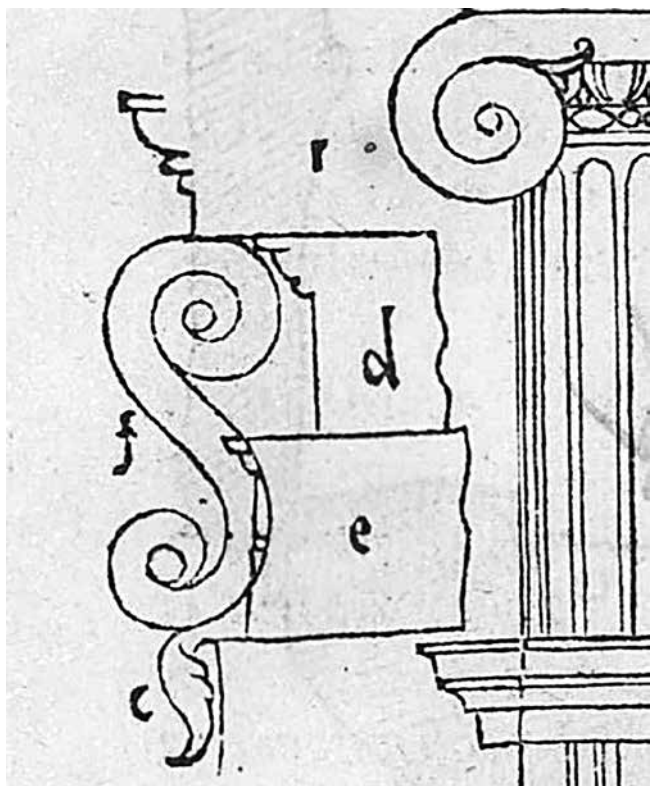
Srednjovjekovna faza crkve i samostana

Samostan sv. Petra spominje se od 13. stoljeća. Njegov položaj je vjerojatno odredila već postojeća kasnoantička crkva koja je, valjda preinačena, bila u službi tijekom ranoga srednjeg vijeka. Za obnovu samostana (...*pro reficienda domo ipsius monasterii*...) opatica Dobra obvezala se 1270. godine platiti majstoru Tudoru polovinom kuće.¹⁰ Na zvoniku i na pročelju nekadašnje srednjovjekovne crkve radio je 1329. godine zidar Dragoje iz Omiša.¹¹ Ostatak iz te srednjovjekovne faze je zid u donjem, prizemnom dijelu postojećeg zvonika sa zazidanim romaničkim vratima. Od srednjovjekovnog klaustura preostala su tek dva luka (jedan je zazidan) trijema sa stupovima i kapitelima koji datiraju u 13. stoljeće. Jedan od tih kapitela djelomično je preinačen tako su na njemu uklesani pomalo rezuckavo sitni listovi, slično kao i na kapitelima na portalu trogirске katedrale koje je klesao Radovanov nastavljaj, kojem treba također pripisati ciborij iz samostanske crkve Sv.

Nikole/Dujma u Trogiru. Godine 1264. u klausturu se izdaje isprava, u nazočnosti opatice i redovnica, prema kojoj Prvoslava, kći Stane Ilijina iz Splita, ustupa samostanu u kojem će se zarediti sva prava na svoje posjede.¹²

Renesansni stilski elementi

Iz renesansne faze crkve i samostana ima nekoliko tragova. Postojeći glavni oltar sastavljen je od kamenih ploča s ukrašenim cvjetovima unutar kazeta. Nad glavnim vratima, baroknim portalom, ugrađeno je poprsje s prikazom sv. Petra koje se pripisuje Nikoli Firentincu, odnosno njegovu krugu.¹³ Nije nam poznato koje je bilo izvorno mjesto te biste. Papinski vizitator Agostino Valier 1579. godine nabraja u crkvi ukupno pet oltara po čemu se može zaključiti da je crkva bila prostrana kao i ova postojeća.¹⁴ I neki grobovi u crkvi s natpisima i grbovima datiraju iz vremena renesanse,

Crtež konzole iz Vitruvijeva traktata, izdanja iz 1567. godine, nekoć u vlasništvu Ivana Ignacijeva i njegova sina Ignacija (knjiga u Arheološkom muzeju u Splitu)

Drawing of a console from Vitruvius' treatise, edition of 1567, formerly owned by Ivan Ignacijev and his son Ignacije (Archaeological Museum in Split)

primjerice reprezentativna nadgrobna ploča Jerolima Cipika iz 1524. godine.

U doba renesanse crkva mora da je bila iste površine kao i danas. Vjerojatno je bila bez apsida kao i postojeća crkva.

Akroterij vrh zabata sv. Petra

Acroterion, top of the cornice at St Peter's

Bez apsida je bila i jednobrodna samostanska crkva sv. Mihovila u Trogiru, podignuta krajem 16. stoljeća¹⁵ (samostan je osnovan 1599. godine do kada je morala biti dovršena crkva, no posvećena je, kako se čita na natpisu, tek 1644. godine); jednobrodna je i renesansna, tzv. Nova crkva u Šibeniku.¹⁶

Godine 1579. apostolski vizitator Agostino Valier spominje pokraj glavnih samostanskih vrata još jedna manja kroz koja se ulazi u kapelu sv. Jeronima.¹⁷ Od te kapele valjda je ostatak zazidani renesansni luk s volutama na početku, a nalazi se u prostoriji u prizemlju zgrade, nekadašnjega istočnog samostanskog krila (prostorija u sjeveroistočnom uglu). Na istočnom dvorišnom zidu nekadašnjeg samostana sačuvana su vrata renesansnih stilskih obilježja.

Barokna preinaka u 18. stoljeću

Analogije za pročelje crkve sv. Petra, za njegovu simetričnu kompoziciju i za pojedine arhitektonske motive i detalje možemo naći na župnoj crkvi u Kaštel Štafiliću, posvećenoj Bezgrešnom začecu Blažene djevice Marije.¹⁸ Ta je crkva završena 1775. godine, a na njoj je od 1772. do 1774. godine kao proto radio Ignacije Ivanov Macanović, kako se saznaje iz isprava, skupa sa sinom Franjom i s drugim kamenarima.¹⁹ Prema Ignacijevim nacrtima klesao je Vicko Macanović okvire vrata, kapitele, prozorske ruže (*zvizde, rosulune* kako se tada nazivalo rozete), zidne vijence, akroterije.²⁰ Vicko Ignacijev Macanović (1718. – 1787.) istaknuo se i kao graditelj nekoliko zvonika, među ostalim i onoga kapucinske crkve na Pojišanu u Splitu.²¹

Pročelja samostanske crkve u Trogiru i župne u Kaštel Štafiliću imaju gotovo u potpunosti identična kompozicijska rješenja s monumentalnim portalom i velikom prozorskom ružom, s time da je na crkvi u Kaštel Štafiliću još jedna manja

Akroteriji na istočnom zabatu i vrh apsida župne crkve u Kaštel Štafiliću

Acroterions at the eastern cornice and the top of the apse, parish church in Kaštel Štafilić

Unutrašnjost crkve sv. Petra, istočna strana
Interior of St Peter's church, eastern side

prozorska ruža u zabatu, vrh pročelja. Obje crkve na pročelju nemaju prozora.

Portali trogirske i kaštelanske crkve očituju sličnost, ali i razlike, naime ponad portala crkve u Kaštel Štafiliću je kompaktna trabeacija, a nad portalom sv. Petra je prekinuta trabeacija.

Okviri portala obaju crkava imaju slične profilacije; u donjem dijelu dovratnici im završavaju pravokutnim okvirom unutar kojeg je radijalni, cvjetoliki ukras: veći cvijet (ruža) unutar kojeg je upisan manji. Isti motiv ponavlja se na sjevernim, bočnim vratima na crkvi sv. Petra i na župnoj crkvi u Kaštel Štafiliću. Inače, u doba baroka unutar pravokutnika na dnu dovratnika kleše se često ukras poput niske piramide (*punto di diamante*), primjerice na vratima župne crkve Gospe od Karmela u Nerežišćima, na kojoj su također radili Ivan Ignacijev Macanović i njegov sin Ignacije.²²

Uz portal crkve sv. Petra, u gornjem dijelu sa svake strane nalaze se po jedna savijena konzola koje podržavaju trabeaciju. Motiv savijene konzole s dvije volute, s gornjom većom i manjom donjom, ponavlja se na crkvama na kojima je radio Ignacije Macanović, s rodbinom i drugim suradnicima, pa tako i uz portal župne crkve u Kaštel Štafiliću.²³ Istovjetne su konzole uz portal s prekinutom lučnom trabeacijom na pročelju nedovršene župne crkve otoka Drvenika koja se, prema tradiciji, pripisuje Ignaciju Macanoviću.²⁴ Identičnog su oblika i konzole pod prekinutom lučnom trabeacijom portala župne crkve u Milni na Braču (datira se oko 1787. godine), na kojoj je, kako je to potvrđeno, 1773. godine radio Ivan Ignacijev Macanović.²⁵ Savijene konzole (zaušnjaci, ušca) uz gornji dio portala dekorativni su motiv iz leksika antičke arhitekture; kod Vitruvija te konzole nazivaju se *ancones* ili *parotides*: *Ancones, sive parotides vocantur, exalpta dextra ac sinistra praependeant ad imi supercilii libramentum, praeter folium* (*De arch, lib. IV, cap. VI.*). Nalaze se na primjer uz portal poligonalnog hrama (navodno mauzoleja) u Dioklecijanovoj palači; ponovno se apliciraju u renesansi (primjerice na Bramanteovu Tempiettu), a i poslije, posebno u doba manirizma pa do neostilova još početkom 20. stoljeća. Izvijene konzole uz prozore postavlja Viktor Kovačić na palači Burze u Zagrebu, građene 1923./1924. godine. Taj se motiv primjenjuje i u dalmatinskoj arhitekturi i to, naravno, ne samo na crkvama na kojima su radili članovi obitelji Macanović.²⁶ Učestao je na šibenskim crkvama.²⁷ U 16. stoljeću konzole se postavljaju ne samo uz portal, već i uz prozore manirističke fasade nedovršene crkve sv. Šimuna u Zadru.²⁸ Taj se motiv ponavlja ne samo na crkvama, već i na profanim zdanjima: na primjer uz istočni, renesansni portal palače Cippico u Trogiru, djela Ivana Duknovića;²⁹ aplicira se i uz prozore baroknih palača u Dubrovniku.³⁰ Izvijene konzole apliciraju se i na neostilskim građevinama, na primjer uz vrata župne crkve Gospe od Otoka u Solinu sagrađene 1878. godine prema projektu Emila Vecchiettija.³¹

Kučiče orgulja na pjevalištu na zapadnoj strani crkve sv. Petra
Organ casing in the choir of St Peter's church, western side

Zvonik crkve sv. Petra
Belfry of St Peter's church

Zvonik crkve Gospe od Karmela u Trogiru
Belfry of the church of Our Lady of Carmel in Trogir

Često ponavljanje ovog motiva na portalima crkava koje je gradio Ignacije Macanović Ivanov može se tumačiti činjenicom da su on i njegov otac Ivan posjedovali prijevod Vitruvijeva traktata o arhitekturi, mletačko izdanje iz 1567. godine, praćeno Palladijevim ilustracijama.³² U tom izdanju na tabli na strani 189, na kojoj su ilustracije vrata hrama, prikazan je crtež konzola i to *enface* i bočno. U tumačenju, u legendi na strani 188 zapisano je: *f. ancones, cartelle; c. foglio*. Na crkvama koje je gradio Ignacije Macanović, uz portale pod konzolama vješto su isklesani svežnjevi lišća, koji se u mletačkom izdanju Vitruvija nazivaju *foglio*. Gotovo su identične prozorske ruže na crkvi sv. Petra i na onoj župnoj u Kaštel Štafiliću; obje rozete su stupnjevito umetnute u zid pročelja. Slični su im kapiteli na žbicama, a središnji, mali krug ima jednake perforacije u obliku četverolista.

Vrh pročelja, nad zabatom crkve sv. Petra istaknut je akroterij uokviren volutama, s prikazom ukrštenih križeva koji su atribut sv. Petra, ključara nebeskih dveri. Akroteriji su uobičajeni na crkvama na kojima su radili Ivan Ignacijev i njegov sin Ignacije Macanović; na župnoj crkvi u Kaštel Štafiliću su čak

dva: jedan vrh apside, drugi pak na zapadnom zabatu crkve. Akroterij nad apsidom crkve u Kaštel Štafiliću je svojevrsna skulptura, instalacija – polumjesec na kojem je srce sa slovima, kriticama imena Marijina, uokviren metalnim svetokrugom.³³ Vaza vrh crkve Gospe od Karmela u Trogiru ima analogija s vazama – svjetiljkama. Ponad pročelja župne crkve u Nerežišćima, na kojoj su radili Ivan i njegov sin Ignacije, postavljeni su akroteriji – vaze (svjetiljke) iz kojih se diže plamen.³⁴

Nad portalom crkve sv. Petra ugrađeno je, kako je već spomenuto, poprsje s prikazom sv. Petra i to kao renesansna spolija ukomponirana sred prekinute trabeacije u novu baroknu cjelinu. Ugrađivanje spolija u nove cjeline, svojevrsne pastiše, svojstveno je Ignaciju Macanoviću: u apsidi župne crkve u Kaštel Štafiliću ugrađen je ranokršćanski križ; na gospodarskoj zgradi u dvorištu palače Garagnin u Trogiru šiljasti vrhovi gotičkih prozora upotrijebljeni su za sastavljanje baroknih otvora valovitih okvira; takvo kolažiranje heterogenih elemenata zamjećuje se i na Kopnenim vratima u Trogiru, na kojima je postavljen gotički kip s prikazom sv. Ivana Trogirskog.³⁵

Zvonik samostanske crkve sv. Dominika u Trogiru
Belfry of the conventual church of St. Dominic in Trogir

Zvonik župne crkve u Donjem Humcu na Braču
Belfry of the parish church in Donji Humac on the island of Brač

Samostanska crkva u Trogiru i ona župna u Kaštel Štafiliću imaju na bočnim zidovima velike, polukružne (termalne) prozore kakve su često zidali Ignacije Macanović i radionica, primjerice na župnoj crkvi u Nerežišćima.³⁶

Bočni portal u Trogiru i onaj sjeverni u Kaštel Štafiliću imaju slično ukrašene dovratnike u dijelu s cvjetolikim ukrasom unutar kvadrata.

Ne samo repertoar spomenutih arhitektonskih motiva već i kompozicija pročelja i cjelokupnog prostora navodi nas na pretpostavku da crkvu sv. Petra pripišemo Ivanu Ignacijevu i njegovu sinu Ignaciju Ivanovu Macanoviću, trogirskom protomagistru, koji je tada (prije 1759. godine kad je crkva posvećena i valjda dovršena) u punoj životnoj snazi.

Datacija i autorstvo barokne preinake

Početak barokne preinake crkve, otvaranje novih prozora, portala, rozete može se datirati u prva desetljeća 18. stoljeća. Crkva je radikalno obnovljena svakako prije posvete 1759. godine.³⁷ Prema vizitaciji biskupa Didaka Manole iz 1756. godine bila je, sudeći po opisu, istog oblička kao danas, s istim pravokutnim i polukružnim prozorima, s tri oltara, ravnim stropom. Biskup ne nalaže nikakve preinake i popravke. Velika prozorska ruža nastala je vjerojatno prije 1736. godine, prije postavljanja kućišta orgulja (kućište je, naime, zakrililo rozetu) što su ga dale izraditi/nabaviti redovnice, dvije sestre Marković (spominju se na natpisu kućišta), od kojih je jedna – Andrijana preminula 1736. godine.³⁸ No bočni, raskošni barokni oltari, veoma slični, valjda djelo istog oltarista, mora da su podignuti prije. Sjeverni oltar podignut je sredstvima koja je oporukom iz 1723. godine ostavio Jakov Andreis. Južni oltar, posvećen sv. Ignaciju podignut je sredstvima koja je oporučno ostavio svećenik Dominik Nauplo koji je, kako se navodi, preminuo 1706. godine.³⁹ Od nadnevkva sastavljanja oporuke pa i časa smrti oporučitelja, pa do realizacije posljednje volje može proteći više godina, tako da su navedene godine tek naznake za datiranje oltara (*ante quem non*).

U to doba, u prvoj polovini 18. stoljeća u Trogiru djeluje Ivan (Zuanne) Ignacijev Macanović, (rođen 1705.) i njegov sin Ignacije (29. 1. 1727. – 7. 10. 1807.) koji su nadišli intelektualnu razinu svojih predaka, poznatih kamenara, koji su, kao i većina tadašnjih dalmatinskih zidara, bili nepismeni. Ivan se usavršavao kod vojnog inženjera, arhitekta Francesca Melchiorija koji mu je 1736. godine izdao svjedočanstvo o položenim ispitima, nakon čega mu je generalni providur dodijelio status prota pa je u državnoj službi izvodio razne javne radove; sudjelovao je na zidanju utvrda i vojarni diljem Dalmacije; u Imotskome je još ranije 1729. godine obnovio vrata na tvrđavi.⁴⁰ Ivan je često radio sa sinom Ignacijem s kojim je zidao župne crkve u Nerežišćima na Braču, u Kaštel Štafiliću, u selu Blizni kod Trogira.⁴¹ Moglo bi se stoga pretpostaviti da je obnovu crkve sv. Petra započeo Ivan Ignacijev Macanović kojem se pridružio sin Ignacije. Otac i sin posjedovahu, kako je već spomenuto, Vitruvijev traktat o arhitekturi što je očita naznaka njihovih viših intelektualnih i profesionalnih razina.⁴² Ignacije je bio najistaknutiji i najpoduzetniji u nizu naraštaja zidara iz roda Macanović s nadimkom Raguseo, nazočnih u Trogiru od prve polovine 17. stoljeća.

Ignacije Ivanov bio je kao i njegov otac u državnoj službi (1746. godine, tada tek dvadesetogodišnjak, imenovan je trogirskim protom); on je bio ne samo graditelj već

i kipar koji je isklesao uspjelu repliku biste Boga Oca, djela Nikole Firentinca za kapelu sv. Ivana u trogirskoj katedrali.⁴³ Vjerojatno su njegova djela na Zdravstvenom uredu (*Offitium Salutis*) u Trogiru: reljef krilatog lava sv. Marka (sačuvan je tek ulomak) i kitnjasti grb s aranžmanom zastava i oružja u poledini.⁴⁴ Ignacije kao kipar još je sasvim otvorena tema.

Istovremeno korištenje srednjovjekovnog motiva – prozorske ruže i baroknih elemenata na portalima i drugdje na crkvi – ukazuje na provincijska obilježja svojstvena graditeljima iz roda Macanović, ali i dalmatinskom graditeljstvu općenito. Na pročelju župne crkve u Nerežišćima je čak šest rozeta (dvije na glavnom brodu i po dvije na bočnim brodovima) uokvirenih na starinski način, s gotičkim dekorativnim motivom naizmjeničnih zubaca.⁴⁵

Kao što se na pročelju crkve sv. Petra isprepleću izrazito barokna stilska obilježja (na portalu) i tradicije srednjovjekovne umjetnosti (motiv prozorske ruže), tako se i na zvoniku, uz prozore – bifore zadnjeg kata baroknih stilskih obilježja ponavlja stari gotički motiv kružnih kamenih ploča s četverolisnim perforiranim otvorom.⁴⁶ Na katu zvonika, iznad crkvenoga krova na punoj zidnoj masi otvoren je na svakoj strani tek po jedan mali uski prozor s tankim, skošenim okvirima, a iznad njih je po jedan kružni okvir s kamenom pločom s otvorom u obliku četverolista. Uski izduženi prozori s tankim skošenim okvirima na donjim katovima, koji propuštaju tek oskudno svjetlo, svojstveni su Macanoviću, primjerice na zvoniku župne crkve u Donjem Humcu; slični su i prozori na zvoniku crkve sv. Petra, na zvonnicima Gospe od Karmela i sv. Dominika u Trogiru. Ti uski, izduženi prozori očito slijede gotičke tradicije; dva slična, mala i uska gotička prozora, također s tankim skošenim okvirima od kojih jedan završava s trilobom nalaze se na crkvi Svih Svetih u Trogiru.⁴⁷ Prozori (svjetlarnici) – ploče u obliku kruga, u kojem su perforirani četverolisti – javljaju se također na zvonnicima na kojima je radio Ignacije Macanović: na zvoniku župne crkve sv. Fabijana i Sebastijana u Donjem Humcu na Braču⁴⁸ i na zvoniku župne crkve u Nerežišćima.⁴⁹ Tim bračkim zvonnicima, koje je gradio Ignacije Macanović, valja pridružiti s obzirom na sličnosti zvonike crkve sv. Petra i Gospe od Karmela u Trogiru.

Prijedlog za atribuciju crkve i zvonika sv. Petra Ivanu i Ignaciju Macanoviću, zasnovan tek na formalnim analizama, možda će potvrditi arhivska istraživanja.

Bilješke

- 1
O samostanu vidi: IVAN OSTOJIĆ, Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, II. dio, Split, 1964., 287–291.
- 2
DANIELE FARLATI, *Trogirski biskupi*, Split, 2010., 261.
- 3
LOVORKA ČORALIĆ – IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ, O graditeljskoj aktivnosti u trogirskim ženskim benediktinskim samostanima u vrijeme biskupa Jeronima Fonde (1738. – 1754.), u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38 (1999.–2000.), 378, 395.
- 4
BRANKA MIGOTTI, Antičko-srednjovjekovni sakralni kontinuitet na području Dalmacije, u: *Opuscula Archaeologica, Radovi Arheološkog zavoda*, 16 (1992.), 225–249.
- 5
ANTONIO LUBIN, Archeologia, u: *La voce dalmatica*, Zara, 41, god. II (1861.), 333; NENAD CAMBI, Sarkofazi lokalne produkcije u Dalmaciji (od II. do IV. stoljeća), Split, 2010., 132, cat. no. 278. Sarkofag su nedavno sasvim proizvoljno smjestili u dvorište samostana sv. Nikole čime se stvara zbrka za buduće interpretacije.
- 6
LJUBO KARAMAN, Spomenici u Dalmaciji u doba hrvatske narodne dinastije i vlast Bizanta na istočnom Jadranu u to doba, u: *Zbornik naučnih radova: Ferdi Šišiću povodom šezdesetogodišnjice života, 1869. – 1929., posvećuju prijatelji, štovatelji i učenici*, (ur.) Grga Novak, Zagreb, 1929., 181–187; MILAN IVANIŠEVIĆ, Trogir u povijesnim izvorima od 438. do 1097. godine, u: *Mogućnosti*, 10–11 (1980.), 969; ANTE PITEŠA, *Ranosrednjovjekovni kameni spomenici u Arheološkom muzeju u Splitu. Katalozi i monografije*, Split, 2012., ulomak sarkofaga kat. no. 61, 117–120.
- 7
IVO BABIĆ, Starokršćanski ulomci u Trogiru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 25 (1985.), 35–36.
- 8
IVAN LUCIĆ, Povijesna svjedočanstva o Trogiru, II. dio, Split, 1979., 1042.
- 9
TOMISLAV MARASOVIĆ, Dalmatia praeromanica, 3. Korpus arhitekture: Srednja Dalmacija, Split, 2011., 141.
- 10
MIHO BARADA, Trogirski spomenici I. Zapisnici pisarne općine trogirske I, od 21. X. 1263. do 22. V. 1273., Zagreb, 1948., 105; NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Arhivske vijesti o trogirskim zanatlijama u XIII stoljeću, u: *Mogućnosti*, 10–11 (1980.), 1030.
- 11
Taj je zidar, kako je poznato, sudjelovao u gradnji crkvice sv. Ivana Trogirskog na rtu Planke (Ploče), vidi: CVITO FISKOVIĆ, Skulpture mletačkog kipara Nikole Dente u Trogiru i Splitu, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 14 (1962.), 64.
- 12
MIHO BARADA (bilj. 10), 50, 65–66.
- 13
ANNE MARKHAM SCHULZ, Niccolò di Giovanni Fiorentino and Venetian sculpture of the Early Renaissance, New York, 1978., 75; SAMO ŠTEFANAC, Kiparstvo Nikole Firentinca i njegovog kruga, Split, 2006., 130.
- 14
AGOSTINO VALIER, *Visitatio apostolica Dalmatiae 1579, Visitatio ecclesiarum urbis et dioecesis Traguriensis 1576.*; Archivium Secretum Vaticanum, Congregatio concilii n. 57 – Visitatio Traguriensis 1579.; Vatikanski arhiv, Congr. Vescovi regolari, Visite apostoliche, vol. 80; Preslike miscell. u Nadbiskupskom arhivu u Splitu, ff. 34r–36r.
- 15
IVAN OSTOJIĆ (bilj. 1), 293.
- 16
JOSIP ČUZELA, Dvorana bratovštine Santa Maria Valverde i Nova crkva u Šibeniku, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Petriciolijev zbornik II)*, 36 (1996.), 87–106.
- 17
AGOSTINO VALIER (bilj. 14), f. 26r.
- 18
Ta je sličnost već uočena, usp. SANJA ACALJA, Župna crkva Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije u Kaštel Štafiliću, Kaštel Lukšić, 2007., 86.
- 19
CVITO FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 9 (1955.), 198–268; SANJA ACALJA (bilj. 18).
- 20
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 244; VLADIMIR MARKOVIĆ, Kapela blaženog Ivana Trogirskog Nikole Firentinca i sakralna arhitektura u Dalmaciji 300 godina poslije, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31 (2007.), 123.
- 21
IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ – LOVORKA ČORALIĆ, Prilog poznavanju opusa graditelja Vicka Ignacijevog Macanovića i Grgura Mazzonija, u: *Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. i 22. studenog 2003. godine u Splitu*, (ur.) Vladimir Marković i Ivana Prijatelj-Pavičić, Split, 2007., 53–69; IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ, Prilog poznavanju crkve i zvonika svetišta Gospe od Pojišana u XVIII. stoljeću, u: *Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 100. obljetnice dolaska kapucina na Pojišan (Split, 27. svibnja 2009.)*, (ur.) Arsen Duplančić, Split, 2010., 254–256.
- 22
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 224–225, i sl. 48.
- 23
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 208, sl. 43.
- 24
KRUNO PRIJATELJ, Macanovićevo pročelje u Velom Drveniku, u: *Kulturna baština*, V/7–8 (1978.), 49–52.
- 25
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 227; KRUNO PRIJATELJ, Milnarski spomenici, u: *Prvi libar o Milnoj, Brački zbornik*, Milna, 1998., 257–258.
- 26
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 250, nabraja vrata crkava uz koja su savijene konzole: na renesansnoj Gospinoj crkvi na glavnom korčulanskom trgu, na baroknim vratima franjevačke crkve u Dubrovniku, na lastovskoj crkvi sv. Antuna.

27

Učestalost tog motiva na crkvama u Šibeniku možda se može objasniti činjenicom da je na naslovnoj strani knjige *Machinae Novae* Šibenčanina Fausta Vrančića prikazan portal sa savijenim konzolama i zabatom, usp. KRUNO PRIJATELJ, Faust Vrančić i arhitektura, u: *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.–14. rujna 1995.*, (ur.) Vilijam Lakić, Šibenik, 2001., 46.

28

BOJAN GOJA, Prilog poznavanju izgradnje nedovršene Crkve sv. Šimuna u Zadru, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32 (2008.), 99–106.

29

CVITO FISKOVIĆ, Duknovičeva vrata Cipikove palače u Trogiru, u: *Peristil*, 10–11 (1967.–1968.), 51–57.

30

Npr. uz prozore dugog kata palače Gundulić – vidi: NADA GRUJIĆ, Klasični rječnik stambene renesansne arhitekture Dubrovnika, u: *Peristil*, 36 (1992.–1993.), 121–142, posebno 128, sl. 6, palača Đorđić. Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ, Barokne palače u Dubrovniku, Zagreb, 2001., 190.

31

ARSEN DUPLANČIĆ, Crkve kraljice Jelene u Solinu, Split, 1999., 29, sl. 26.

32

CVITO FISKOVIĆ, Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja crkve u Nerežišćima na Braču, u: *Peristil*, 35–36 (1992.–1993.), 181–186.

33

Akroterije je klesao Vicko Macanović, vidi: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 248.

34

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 225, sl. 48.

35

Nabrojene primjere vidi kod IVO BABIĆ, Jedna prostorna intervencija Ignacija Macanovića u Trogiru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38 (1999.–2000.), 320, 328; jedna antička spolija, ulomak sarkofaga, bila je ugrađena pod piramidom zvonika sv. Petra, a pronađena je tijekom radova na zvoniku u koji je 1996. godine udario grom. Tek kad je zbog popravaka piramida rastavljena, pokazalo se gornje lice fragmenta s ostacima natpisa; ulomak je zamijenjen novom pločom, a spolija je prenesena u Muzej grada Trogira (za informacije dugujem zahvalnost konzeruatorici dr. Vanji Kovačić). Na zvoniku crkve Gospe od Pojišana, koji je gradio Vicko Ignacijev Macanović, također je ugrađena antička spolija, vidi: IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ – LOVORKA ĆORALIĆ (bilj. 21), 58.

36

Naravno, taj kasnorenesansni (maniristički) motiv nije vezan isključivo uz radionicu Macanović. U Trogiru je taj motiv svojstven graditeljskim zahvatima sredine 18. stoljeća: na bočnim zidovima crkve Gospe od Karmela, na bočnim zidovima crkve sv. Nikole; na bočnim zidovima crkve Sv. Duha (porušena) južni prozor bio

je otvoren 1755. godine na gradskim zidinama dozvolom kneza Lazzara Ferra (1753. – 1757.).

37

No crkva je mogla biti znatno prije dovršena; usporedbe radi župna crkva u Kaštel Štafiliću bila je gotovo u potpunosti dovršena oko 1775. godine, no tek je poslije – 1799. godine, bila posvećena, vidi: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 244, 249.

38

MLADEN ANDREIS, Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.), Trogir, 2006., 286.

39

RADOSLAV TOMIĆ, Trogirski slikarska baština od 15. – 20. stoljeća, Zagreb – Split, 1997., 78–79; DANKO ZELIĆ, *Chiese in Traù* – rukopis Pavla Andreisa u Muzeju grada Trogira, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 104.

40

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 221–224.

41

LOVORKA ĆORALIĆ – IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ, Prilog poznavanju crkve sv. Marije u Blizni, u: *Croatica Christiana Periodica*, 25/48 (2001.), 131–136.

42

CVITO FISKOVIĆ, Crteži graditelja i kipara u korčulanskoj bilježnici, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31 (1991.), 237–268; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 32), 181–186; STANKO PIPLOVIĆ, Vitruvijeva knjiga u Splitu, u: *Glasnik društva bibliotekara*, 5 (1997.), 27.

43

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 347, sl. 55.

44

ALBERTO RIZZI, I leoni di Venezia in Dalmazia, Venezia, 2005., 236, kat. 213.

45

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 225, sl. 148.

46

Otvor u obliku četverolista javlja se na profanim i sakralnim romaničkim zdanjima u Zadru, Trogiru i Splitu, nalazi se npr. na luneti južnog portala trogirski katedrale iz 1213. godine, usp. IVO BABIĆ, Trogirski knez Ilija i njegova žena Stana, u: *Zbornik Tomislava Marasovića*, (ur.) Ante Milošević i Željko Rapanić, Split, 2002., 180–181.

47

ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Nekoliko vijesti o Zaninu Salchietinu iz Venecije, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 37 (2013.), 42, bilj. 34.

48

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 239, sl. 53.

49

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 19), 218, 220, sl. 46 i 47.

Summary

Ivo Babić

Baroque Interventions in the Monastic Church of St Peter in Trogir and Builders from the Macanović-Raguseo Kindred

The only preserved parts of the Benedictine nunnery of St Peter is its church with a belfry, the remnants of the former cloister with the well crown above the cistern, and the completely altered monastic building. The position of the monastic church probably continues the tradition dating back to the early Christian period. This is indicated both by its titular – St Peter the Apostle – and by the archaeological finds in the area of the former nunnery.

Judging from their stylistic features, the church and the belfry were almost entirely altered in the first half of the 18th century. The year of consecration (1759) given in the commemorative inscription may indicate the approximate date of its present baroque appearance. The main façade features a representative gate with a portal and a large window rosette. Analogies for its façade, its symmetrical composition, and the individual architectural motifs and details can be found in the parish church of Kaštel Štafilic. That church was completed in 1775, and according to the sources, Ignacije Ivanov Macanović worked on it as the proto-master in the period from 1772–1774 together with his son Franjo and other stonemasons. It was according to Ignacije's design that Vicko Macanović carved the doors, capitals, window rosettes, cornices, acroterion, and other architectural elements. The façades of the monastic church in Trogir and the parish church in Kaštel Štafilic have an almost identical compositional solution, with monumental portals and large window rosettes. Both churches lack windows in the front façade and their portal frames have similar profiling: in the lower segment, their doorposts end in a rectangular frame with a radial floral motif. This motif is repeated in the northern side gate of St Peter's and in the parish church of Kaštel Štafilic, with almost identical window rosettes, inserted gradually into the façade wall. Further analogies include capitals with spokes and a small central circle, with similar openings in the form of quadrifoil perforations.

In the upper part of the portal in St Peter's, there is a curved console on either side supporting the trabeation. The motif

is repeated in the portals of various churches that Ignacije Macanović worked on with his relatives and other assistants, including the parish church of Kaštel Štafilic. A curved console in the upper part of the portal is an ornamental motif from ancient architecture; in Vitruvius, such consoles are called *ancones* or *parotides*. The frequent repetition of this motif in church portals designed by Ignacije Macanović may be explained by the fact that he and his father owned a translation of Vitruvius' treatise on architecture, a Venetian edition from 1567 with illustrations by Palladius.

Above the portal of St Peter's church, there is a bust of St Peter as a Renaissance spolium incorporated in the centre of the interrupted trabeation into a new baroque unit. Building spolia into new compositions in a pastiche manner was typical of Ignacije Macanović.

Both the repertory of architectural motifs and the composition of the façade and the entire sacral space allows for the presumption that the church of St Peter, together with its belfry, should be attributed to Ivan and his son Ignacije Macanović. Ignacije Ivanov Macanović, the proto-master of Trogir, was on the pinnacle of his creative power at the time (before 1759, when the church was consecrated and probably completed). The parallel use of a medieval motif – the window rosette – and baroque elements is a provincial feature characteristic of the builders from the Macanović kindred, as well as Dalmatian architecture in general. In the same way as the façade of St Peter's shows a combination of baroque stylistic features and medieval tradition, the belfry repeats the ancient motif of circular stone slabs with quadrifoil perforation. Belfries designed by Ignacije Macanović (at the parish church of Donji Humac or the parish church in Nerežišća on the island of Brač) are also similar to those of St Peter's, Our Lady of Carmel, and the church of St Dominic in Trogir.

Key words: St Peter's church, Trogir, Ivan and Ignacije Macanović-Raguseo

